

PAUGURKNĀBJA GULBJU POPULĀCIJAS STRUKTŪRA RĪGĀ

Ruslans Matrozis

Latvijas Ornitoloģijas biedrība

Adrese: Kalnciema 27-18, Rīga, LV-1046, Latvija; E-pasts: matrus@mits.lv

Paugurknābja gulbis (*Cygnus olor*) ir viena no nedaudzajām Eiropas putnu sugām, kas XX gadsimta laikā stipri paplašināja savu ligzdošanas areālu. Latvijā pirmā ligzdošana atzīmēta 1935. gadā, un līdz gadsimta beigām šī suga apdzīvoja gandrīz visu valsts teritoriju. Pirmajos piecdesmit gados ligzdoja piemērotās ūdenstilpēs valsts rietumu daļā un pakāpeniski areāls virzījās uz austrumiem. Jau 1986. gadā ligzdošana atzīmēta arī Krievijas Pleskavas apgabalā, un tur ligzdojošo skaits turpina pieaugt arī mūsdienās.

Katras putnu sugas ligzdošanas areāla paplašināšanās ir rādītājs, ka attiecīgai sugai ir ļoti labas vairošanās sekmes un neliels mirstības koeficients, kā rezultātā uzkrājas lielas populācijas rezerves, kas arī veicina jaunu ligzdošanas teritoriju aizņemšanu areāla iekšienē un ārpus tā.

Kopš 1957. gada, kad Latvijas teritorijā tika aizliegta gulbju medīšana, šīs sugas populācijas īpatņu skaita galvenie regulējošie faktori ir mirstība ziemas laikā un bojāeja no sadursmes ar elektroliņijām. Ziemas mēnešos gulbju piebarošana ir ļoti populāra iedzīvotāju vidū, kas palīdz samazināt gulbju mirstību no aukstuma, dabiskajiem plēsējiem, barības nepietiekamības un citiem faktoriem. Pateicoties piebarošanai un pēdējos divdesmit gados mīkstinoties ziemu bargumam, daļa no gulbjiem paliek pārziemot piemērotajās vietās sava dzimšanas vai ligzdošanas areāla robežās, tādējādi mazinot bojāejas risku migrācijas laikā (īpaši no bojāejas saduroties ar elektroliņijām).

Kopš 1988. gada Rīgas pilsētā un tās tuvākā apkārtnē (apm. 400km²) notiek paugurknābja gulbju monitorings, kurā ietilpst: a) regulāra gulbju gredzenošana, izmantojot alumīnija un plastmasas kakla gredzenus, kuras laikā tiek noteikts gulbju dzimums un vecums; b) gredzenoto gulbju kontrolēšana, t.i., gredzenu teksta nolasišana ar optikas palīdzību; c) tiek atzīmēts gulbja status – vai ir ligzdotājs, vai ir pāri ar citu gredzenotu vai negredzenotu gulbi, kā arī iegūta cita informācija. Līdz 2003. gadam monitorings tika veikts tikai ziemas periodos, bet kopš 2004. gada - visa gada garumā. Visi dati tiek uzkrāti un glabāti datu bāzē programmā *Microsoft Access*.

Lai iegūtu datus par gulbju populācijas struktūru, no datu bāzes izmantota informācija par pēdējām trijām pētījumu sezonām (vienas sezonas garums ir no attiecīga gada 1. jūlija līdz nākamā gada 30. jūnijam): 2006./07., 2007./08. un 2008./09. Populācijas struktūras dati ir norādīti tabulā.

Sezona	2006/2007	2007/2008	2008/2009	vidēji %
Kopējais gredzenoto / kontrolēto īpatņu skaits	362	350	498	
Tēviņi (% no dzimumu noteiktajiem īpatņiem)	170 (53%)	178 (55%)	241 (51%)	53%
Māītes (% no dzimumu noteiktajiem īpatņiem)	148 (47%)	142 (45%)	228 (48%)	47%
Dzimums nav noteikts	44	30	29	
Vecums (1. dzīves gada)	60 (16%)	71 (20%)	72 (14%)	17%
Vecums (2. dzīves gada)	39 (11%)	45 (13%)	54 (11%)	11%
Vecums (>=3. dzīves gada)	263 (73%)	234 (67%)	372 (75%)	72%
Vientuļi (īpatņu skaits)	293 (81%)	240 (69%)	360 (72%)	74%
Pāros (īpatņu skaits)	44 (12%)	82 (23%)	99 (20%)	18%
Ligzdotāji (īpatņu skaits)	25 (7%)	28 (8%)	39 (8%)	8%

Pētījuma rezultātā iegūti populācijas struktūras dati parāda, ka šīs sugas populācijai ir lielas rezerves, jo ligzdošanā piedalās tikai vidēji 8% no visiem īpatņiem, 18% uzturas pāros (potenciāli ligzdotāji), bet lielākā daļa (74%) ir vientuļi īpatņi. Tieši ligzdojošo pāru skaits un areāla paplašināšanai „brīvo” (neligzdojošo) īpatņu īpatsvars ir visai būtisks faktors, jo ligzdojošajiem gulbjiem piemīt tendence ligzdot ilgstoši vienā ūdenstilpē, un tikai retos gadījumos mainīt savas ligzdošanas vietas. Savukārt, tie gulbji, kuri grib uzsākt ligzdošanu ir spiesti aizņemt brīvas ūdenstilpes, ligzdot areāla nomalē vai pat apdzīvot jaunākas vietas ārpus sugas ligzdošanas areāla.

Sadalījums pēc vecuma parāda stabilu ikgadēju skaita pieaugumu (17%), kas ņemot vērā šīs sugas salīdzinoši ilgu dzīves laiku (vidēji viena paaudze nomainās 7 gados) un zemu mirstību no nelabvēlīgajiem faktoriem, ir būtisks faktors populācijas pieaugumam. Pēc dzimuma struktūra gandrīz vienāda, ar nelielu tēviņu īpatsvaru.